

NIRE IZENA LEGIO DA LITERATURA ETA GENEALOGIA ANTÓNIO LOBO ANTUNESSEN

Aino Rinhaug

“Post-Doctoral Research Fellow”a (RCN)

University of Oslo | IGRS School of Advanced Studies

Aipatzeko gomendioa || RINHAUG, Aino (2010): “My Name Is Legion Literature and Genealogy in António Lobo Antunes” [artikulu linean], 452°F. *Literaturaren teoria eta literatura konparatua aldizkaria*, 2, 48-61 [Kontsulta data: uu/hh/ee], < <http://www.452f.com/index.php/eu/aino-rinhaug.html> >.

Ilustrazioa || Caterina Cerdá

Itzulpena || Amaia González Padrones

Artikulu || Jasota: 2009/10/09 | Komite zientifikoak onartuta: 2009/12/02 | Argitaratuta: 2010/01

Lizentzia || 3.0 Creative Commons lizentzia Aitortu - ez merkataritzarako - lan eratorririk gabe.

Laburpena || Artikulu honen helburua “identitate nazionala eta literatura” gaia aztertzea da, kolektiboa (familia edo nazioa) “botere erlazio” batzuen arabera osatuta dagoela abiapuntutzat hartuz. “Botere erlazio” hauek, ondoz ondo, kolektiboak berak eragin edo sortu egiten ditu eta taldearen mugak adierazten dituela esan dezakegu, unea edozein izanda ere. Azterketa hauek fikziozko lan batera eramaten direnean, argiago ikus dezakegu erlazio hauek izaera diskurtsiboa dutela. Diskurtsoa boterea da eta, horrela izanik, diziplinazkoa da kolektiborako zein taldeko gizabanako bakoitzarentzat. Azterketa António Lobo Antunes idazle portugaldarraren *O meu nome é Legião* eleberrian oinarritzen da, liburua diskurtso-mota honen eredutzat hartuz.

Gako-hitzak || António Lobo Antunes | *O meu nome é Legião* | Identitate nazionala | Familiaren teoria | Botere erlazioak | Diskurtsoa | Autopoiesisa | Genealogia.

Abstract || The present contribution seeks to examine the topic of “national identity and literature” by focusing on how a collective – family or nation – is constituted by a number of “power relations.” These “power relations”, in turn, are produced, or created by the collective as a whole and could be said to represent the frontiers of the group at any given time. When these considerations are brought into a work of fiction, it becomes clearer that the relations in question are of a discursive nature. Discourse is power and, as such, disciplinary of both of the collective as well as of each individual within the group. As an example of this kind of discourse, the analysis focuses on the novel, *O meu nome é Legião*, by Portuguese author, António Lobo Antunes.

Key-words || António Lobo Antunes | *O meu nome é Legião* | National identity | Family theory | Power relations | Discourse | Autopoiesis | Genealogy.

Vou inventando infâncias. A minha já a esgotei.
António Lobo Antunes

0. Hitzaurrea

Munduan dagoen giroa, ikerketa mota guztiak barne, “erabakiezinen” talde postmodernoa (Connor 1997: 29) zuzentzen duela kontuan hartuz, “identitate” eta “nazio” kontuak gero eta garrantzitsuagoak dira. Hau da, bi kontzeptuak berez loturik daudela dirudi benetan bat ez datozen baliokideak direlako hain zuzen. Saiakera honen helburua bai identitateak bai nazioak gaur egungo literaturaren erakuntzan duten eragina aintzat hartzea da. Bestalde, jarraitasun historikoa ez dagoen sentimendua gero eta nabarmenagoa izan arren, literatura behartuta dago bateratzera zein aro lotakoa den bere buruari buruz daukan kontzeptu nahasia, eta idazteko jarduera. “Identitate nazionalaren” bilaketak mota guztietako mugen artean negoziazioak hasten baditu, orduan jardun berak dituen mugetatik kanpo literatura idaztea zuzenketa lana bezala ikus litzateke, esaterako, post-kolonialismoa. Gainera, uste da literatura garaikidea postmodernismoaren ur nahasietan murgiltzen ari dela, horrela “izen” edo definizio bat ukatuz bere buruari. Bestela esanda, mugen inguruan martxan dauden ikerketak identitate nazionalaren esanahiari buruz dauden negoziazioak beste eremu batera eramaten dituzte. Nire azterketak “ahotsa”, “espazioa” eta “narrazioa” kontzeptuen lehenengo hausnarketa hauek jasoko ditu, genealogi berriak (beraz, mugak) edota konstelazio familiarak nola sortzen diren ikusteko asmoz. “Familia” bat “nazio” baten ordezkaria dela ulertzen badugu, orduan “identitatea” subjektibitate hartuko dugu oro har, material historiko eta diskurtsiboa (beraz, genealogikoa) duen leinuarena. Identitate nazionala eta gaur egungo fikzioaren arteko lotura ikertzea helburu, António Lobo Antunes idazle portugaldarraren *O Meu Nome é Legião* eleberria aipatuko da.

1. Kanpoaldea eta erdigunearen artean

Eleberria Lobo Antunesek idatzi berri dituen beste argitalpen batzuen antzera dago idatzita; hau da, zenbait ahots narratibo elkartzen ditu, bakoitzak bere ikuspuntutik hitz egiten duelarik, hain zuzenbakoitzari esperientzia edo gertakari zehatz bat baitagokio. *O Meu Nome...* eleberriaren kasuan, narrazioa etengabe aldatzen den agintariari buruzkoa da, hots, agintari baten gabeziari buruzkoa. Hasierako orrialdeak poliziaren “txosten” (“relatório”) baten moduan dago idatzita; bertan “Bairro 1st of May” langile-auzo kaotikoko gazte-talde bat inplikaturako gertaera kriminal bati buruzko informazioa biltzen da. Horrela, Lisboako iparraldean dagoen legez kanpoko toki batagertzen da eta honi buruzko ikerketa ezagutarazte bat bezala ikusi daiteke;

lehendabizi, jendearen arteko erlazioak lekuarekin duten erlazioan oinarrituta nola sortzen diren erakusten digulako, (edo, beste era batera esanda, lekuak bertako biztanleengan duen indarra azaltzen zaigulako); bigarrenik, gizabanako gisa zein puntutaraino ekin eta mintzatu gaitzkeen hausnartzen duelako (eta ez kolektibo oso baten ahotsari jarriki). Guztira, azterketa hauek oraindik konpondu gabe dagoen aberriaren kontuarekin zerikusia dute, . Bairrori dagokionez, lekuak lurralde autonomo bat ordezkatzeko du, eskala txikian irudikatutako mundu bat da, fikzio zati batean kokatua dagoena, lekuan bertan nortasun bat garatzeko zerk arautzen duen, baina ere zeri aurre egin behar zaion bilatzen duena. Erbesteratuen auzoa narrazioaren abiapuntua bilakatzen da, eta bertan gizabanakoen argumentuak elkartzen dira, ondorioz, genealogia berriak osatzen dituzte, agian literatura beraren genealogia ere. Aipamen hauek adierazi nahi dutena da nola idazteko prozesuak erbesteratua edo kanpoaldekoa erdigunearekin lotzen duen; hobeto esanda, nola beharrezkoa den bai kanpoaldea bai erdigunea berriro aberriaren adierazle bezala ikustea.

1.1 Legião postmoderno: Erbestean

Erbestea eta aberriaren kontrajarpenari dagokionez, aipatzekoa da eleberririk izenburu hau Bibliatik hartzen duela. Exorzismo eta salbazioari buruzko istorio honek, Jesusek gerasatarren deabruzko legioarekin topo egin zueneko kontakatu digu. Honen espiritua zikin dago, deabruzko ahotsen legio batek hartua baitago. Markosen istorioaren bertsioan hurrengoa irakur dezakegu:

Aintziraz beste aldera iritsi ziren, gerasatarren lurraldera. Ontzitik jaitsi orduko, espiritu gaiztoen menpe zegoen gizon bat atera zitzaion Jesusi hilobi artean bidera. Hilobietan bizi zen, eta ezin zuen inork lotuta eduki, ezta katez ere. Hain zuzen, behin eta berriz lotua zuten girgiluz eta katez, baina hark beti kateak eten eta girgiluak puskatu egiten zituen, eta ez zen inor ere hura menderatzeko gauza. Gau eta egun hilobi artean eta mendirik mendi ibili ohi zen etengabe, marrumaka eta bere burua harriaren aurka joka (Newheart 2004: xix)¹.

Jesusek gizon gaixoa salbatzen du eta bere bizitzaren gainerako denbora guztian zehar bere salbatzaileak deabruzko spirituei hitz egiteari utzi zion; spirituak txerri-talde batean babestu eta geroago itota bukatu zuten). Lobo Antunesen eleberrian Bairroa kolektibo “zikin” bat bezala deskribatzen da, gizarteak erbesteratua duen ahots-legio batek jendeztatuta dagoena. Hala ere, lotuta eta oztupoekin, ezkutatu beharrean Bairroa “behaketa” erregimen batera behartuta dago, legearen eta poliziaren etengabeko begiradapean baitago. Beste era batera esanda, Foucaulten hitzekin mintzatzeko, “legenardunak” gizartetik urruntzeko ezarri zen behaketa kontrola hasiera batean. *Behatu eta Zigortu* liburuan (*Discipline and Punish*), Foucaultek hurrengoa idazten du:

OHARRAK

1 | Lobo Antunesen istorio berberari buruz ari da Lukas 8: 26-28 eleberraren hasieran.

Ohikoa eta ez ohikoaren arteko etengabeko banaketa, gizabanako guztiak menpe gaituena, gugana bideratuta eta beste objektu batzuei, markaketa binarioari eta legenardunaren erbesteari aplikatuta dagoena; ez ohikoak zuzendu, kontrolatu eta neurtzen duten teknika anitz eta erakundeak egotea, guzti honek izurritearen beldurra eragiten zuten behaketa-eragiketak martxan jartzea ahalbidetzen du (Foucault 1991: 199).

OHARRAK

2 | J. Bentham, *Works*, ed. Bowring, IV, 1843.

Modu eraginkorren, legenardunaren erbestea eta gaur egungo Legioaren arteko erlazioa indarberritzen da eleberrian. Legio biblikoaren kasuan, Jainkoa, Jesusen bidez, gizakiarengan duen indarrak baliatzen da gaixoa sendatzerakoan. Azkenengo hau, orduan, jende arruntak osatzen duen ordenaren barruan sartzen da berriro. Lekuaren eginkizunari dagokionez, merezi du esatea Legioaren sendaketa lurralde jentilean egiten dela (Newheart, 2004: 38): “Espiritu zikinak leku zikinetara eraman du gizakia” (42). Gaur egunera ekarriz, gizartetik legenarduna kanporatzeak eta agintari goren batek boterea erabiltzeak azaltzen du, berriz ere, Foucaultek panoptismoaren inguruan dituen gogoetetan agertzen den zigor eta behaketaren teoria.

Jeremy Benthamen *Panopticon; or, The inspection house* (1787) liburua aipatuz (Panoptikoa), Foucault ohartzen da nola eraikuntzaren itxura dela eta presoak, adibidez, behatzailea ikusi gabe behatuak izan daitezkeen. Pertsona bakoitza espazioko unitateetan daukate eta behatzaileek, era berean, “bat-batean antzeman eta etengabe ikusi” dezakete gizabanako bakoitza; ondorio argia ikuspena tranpa bat bihurtzen dela eta boterea automatikoki behatzaileari ematen zaiola da (200-201). Hilobietan ezkututzen zen Legio biblikoari gertatzen ez zitzaion bezala, Benthamen behaketarako eraikuntzaren helburua da, Foucaultek aipatzen duen bezala, “jendetza, masa konpaktua, truke anitzeko tokia, gizabanakoen multzoa, efektu kolektiboa ezeztatu eta banakakoen bilduma batek ordezkatzeko” (201)². Era berean, Panoptikoa aginte-laboretegi bat zen, “esperimentuak egiteko erabili zitekeena, adibidez, portaera aldatzeko, eta gizabanakoak prestatu edo zuzentzeko” (203). Ohartu behar da espazioan banakako gorputz hauek aginte bakar, gorenaren aurkakoak direla; lurralde panoptikoaren “eskualderik baxuena” da, “gorputz irregularrekin, haien ezaugarriekin, haien mugimendu anitzekin, haien indar heterogeneoekin, haien espazio-erlazioekin” (208), eta talde heterogeneo honen behaketa azterketari dagokionez, beharrezkoa dena hau da:

Banaketak, distantziak, serieak eta konbinazioak aztertzen dituen mekanismoak dira, eta instrumentuez baliatzen dira ikusgai egiteko, erregistratzeko, desberdintzeko eta alderatzeko: era askotako eta erlaziozko boterearen fisika da baina gehieneko intentsitatea ez dago erregearengan, baizik eta erlazio hauek bereiztea ahalbidetzen duen gorputzetan (208).

Ohar hauen arabera, Panoptikoa, gorputz soziala da; “behaketa erlazioak” adierazten ditu botere subiranoak baino. Foucaultek idazten duen moduan, Benthamek amestu izan balu behaketarako mekanismoen sare baten bidez gizartea “barruraino” zeharkatzea, orduan Panoptikoa konponbide horretarako formula emango zuen (209)³.

Panoptikoaren eginkizuna gaur egungo gizartean identitateak eta literaturak duten harremanarekin konparatzen badugu badugu, begibistakoa da gizartea, lurralde panoptikoa denez, diziplinarik gabe dagoela eta gero eta zailagoa dela hau kontrolatzea edo aztertzea. Gizakien arteko diziplinazko erlazioak gero eta konplexuagoak dira; hain zuzen, gizabanakoa, identitatea eta nazioaren kontuak bezala. Gaur egun, gizabanakoen eta kolektibo osoaren arteko konbinazioak mugaezinak direla dirudi. Ikusgarritasunak bakarrik ezin du behaketa eta ordena ezarri, neurri handian ordena erlatiboa bihurtu baita. Jakina, irudipen orokorra da ordena bera mantentzea bilatzen duten diskurtsoak bezain erlatibo bihurtu dela. Posible al da, beraz, egungo panoptismoaren forma gaur egungo gizartean dauden erlazio diskurtsiboekin soilik definitu? Holstein eta Gubriumek ikuspuntu berbera defendatzen dute “identitate narratiboa mundu postmodernoan” (2000) eztabaidatzerakoan. Foucault erreferentzia eginez, hurrengo idazten dute:

Zenbait arlo instituzionaletan azaleratu berri diren diskurtsoak haien subjektibitateak osatuak dira. Gizabanakoa bera aspaldiko garaietatik bizipenen erdigunea izatea baino, Foucaultek erdigunearen ideia bera eraketa diskurtsiboa dela argudiatzen du, hitz-joko historiko baten parte, nahi baduzue, arlo anitzetan eguneko subjektibitatearen diskurtsoa adierazten duena (Holstein, Gubrium 2000: 79).

Are gehiago:

Gaur egungo panoptismo hau ia egunero murgilduta gabiltzan sekulako hitz-joko multzoa da. Hainbat epek kokatu eta diskurtsiboki norberaren eraketa enpirikoa arrazoitzen dute. Gizabanakoaren eraketaren istorioaren amaierak bukaezinak diruditen narratiba pertsonalen tokian tokiko zirikadetara zuzentzen gaitu. Hauek ez dira norberaren narratiba handiak. Ziur egoteko; aldiz, era askotan kokatutako eta eraturako hitz-jokoez baliatzen diren gogoetak dira, gure esfera pribatu eta gurea soilik den bizitzan nor eta zer garen argitzeko.

Ohar hauetatik ondorioztatu dezakegun bezala, panoptismo postmodernoaren diskurtsoaren praktika gisa hartutako kolektibo osoa gizarte-gorputz bat izatearen kontzeptuari estu loturik dagoela. Hortaz, azterketa honetan defendatzen dena da gizabanakoen arteko erlazio diskurtsiboa, behatua baina iraunkorra eta “iraultzailea” aldi berean, lanen bidez adierazi daitekeela, literatura bezala. Honetaz gain, literaturaren “erakunde” edo “estatuaren” barruan, identitate nazionalaren ideia lan handiko praktika bat bezala adierazi daiteke,

OHARRAK

3 | *Behatu eta Zigortu* liburuan behaketarako erakundearen eboluzioari buruzko ohar historikok ematen ditu Foucaultek, poliziaren antolaketa aparatua barne (izan ere, hamazortzigarren mendean estatuaren parte bihurtu zen). Ikusi 218-228or.

zeinen genealogia konplexua ikus daitekeen (lehen esan bezala) kanpoaldea eta erdigunearen arteko gizarte-eremuan.

2. *Lekuan bertan*: Familia eta genealogia postmodernoak

Uste da, lekuan bertan erlazio diskurtsiboak agertu eta “gizarte-gorputz” bat sortzen dutela. Haienesanahi eta identitatea konplexutasunak dira leku eta gizabanako bakoitzaren ezaugarriengatik. Quoting Deleuzeren ikuspuntua (Focaultek azaltzen duen boterean oinarrituta) nahikoa da lekuak planteatzen duen arazoaren trinkotasuna nabarmenago ikusteko. ‘A New Cartographer’ deitzen den mintegi-sailetik hartuta, honek idazten du: “Boterea deitzen dena garrantzizko batasunik gabeko tokiaren immanentziagatik, zentralizazio gabeko jarraitutasunagatik eta parteen bateratu gabeko hurbiltasunagatik bereizten da: gizarte-espazio bat da” (Deleuze, 1988: 27)⁴. Gregg Lambertek ohartzen duen bezala, deskribapen honetatik garrantzitsuena da “gizarte-espazioa oraindik hierarkia edo piramidean eratuta dauden erlazio anitzak direla (esaterako, immanentzia, jarraitasuna, hurbiltasuna)” (Lambert, 2008: 141). Ohar honek boterea eta menpekotasunaren ideiak zailtzen ditu, “boterea ez baita norabide bakar batean mugitzen, baizik eta ‘goitik’ baina baita ere ‘azpitik, menpekoek menderatzen dituen funtzioaren errealitatea sortzen baitute garrantzizko batasun une izango balitzan” (141). Gainera, aipatzen den moduan, garrantzitsua da gogoratzea boterea ez dagoela gizartean “erantsita”, “gizarte-egituran guztiz barneratuta” baizik. (Foucault, 1994: 343). Era berean, boterea, historia eta genealogiari buruz daukagun ikuspuntuan eragingo du; argi ikusten den bezala aztergai dugun gai honetan eta eleberrian bertan. Lambertek aburuz, Foucaultek botereari buruz duen teoria genealogikoa da historikoa baino, “metodo genealogiko batek azaldu behar baititu generoa (forma) alda dezaketen bat-bateko aldaketak edo istripuak” (145). Beste era batean esanda, ez dago logika zehatzik azaltzeko elkarrekin lotuta dauden gertakari batzuen bidez, existitzen diren formak eratzea (Dodd, 1999: 90). Lobo Antunesen eleberriak, hala ere, baieztatzen digu literaturan, gertakari eta hitz-joko bat bezala ulertuta azken hau, “identitate nazionalaren” kontua etengabeko material diskurtsibo (“genealogiko”) baten bidez zalantzan jartzen dela. Zehatzago, literatura botere-“leku” gisa hartzekotan, historikoaren eta ez-historikoaren arteko bidean dauden negoziazio modu batekin egingo dugu, modelo diskurtsiboaren hedapenaren ondorioz “modelo genealogikoa” hausten den heinean. Gehiago esanda, literatura, boterearen ordezkotako ez-historikoa denez, etengabe dago historikoa bihurtzeko prozesuan; hain zuzenparte-hartzaile diskurtsiboak euren iraganeko material historiko eta genealogikoaren bidez elikatuta baitaude. Ondorioz, bakoitzaren istorioak, botere erlazioen leku

OHARRAK

4 | Lambert, 2008: 141-n aipatzen da.

kolektibo heterogeneoa osatzen dutelarik, memoriarentzako lekua dira, eta azkenengo hau parte-hartzaileek orainaldira ekartzen dute berriro, edo eguneratzen dute, izaki subjektiboak direlako.

3. Banakakoen legioa: “asko garelako”

Aipatu berri ditugun oharrak baieztatzeko asmoz, *O meu nome é Legião* eleberrira itzuliko naiz eta honen azterketa zehatzagoa egingo dut. Lehen aipatu dugun bezala, eleberriak, Lobo Antunesen lan gehienek bezala, ahots narratiboen elkarketak “askok bakar batean” hitz egiten duen kolektibo oso bat osatzen du. Botere-erlazioen kontura itzuliz, eleberriaren ezaugarri nabarmenena da ahots hauek ez dutela jada ezarrita dagoen orden baten ikuspuntutik hitz egiten. Aginterik gabe, Bairroa bere lege bereziak direla eta existitzen dela dirudi, legea ordezkatzeko dutenak ez baitaukate inongo botererik bertan. Horrela, alde batetik, ahotsak izaki nomada ezezagunak balira bezala hitz egiten dute, kolorea edo beste ezaugarri fisikoen bidez bakarrik bereizten daitezkenak⁵. Beste alde batetik, diskurtsoa iraganari buruzko etengabeko azterketa da; hau da, nor eta zer garen banakako eta lekuaren ikuspuntutik. Eleberriak, “antzinako” ordenak huts egiten duenean⁶, aginteari dagokionez legea ordezkatzeko dutenen (polizia) eta Bairroko biztanle erbesteratuen artean desberdintasunik ez dagoela nabarmentzen du, antza; iraganeko zein gaur eguneko ahotsen artean ez dago diferentzia diskurtsiborik ere. Beraz, genealogikoa material historikoarekin parekatuta dago. Bizirik dauden ahotsak iraganekoak oroitzen dituztenean, senideenak edo antzinako maitaleenak direla, ahots guztiak eta banakako istorio guztiak elkarrekin batzen baitira lan literarioaren ekoizpenean. Horrela, ahots narratiboen konstelazioa “familia”-tzat hartu daiteke, edo oro har, “nazio”-tzat; honen mugak erakundean gertatzen diren zenbait eragiketek ezartzen dituzte.

3.1 Adierazpenak, ordenarako hitzak eta gorputzak

Konposizioari dagokionez, ohartu dugu jada lehenengo kapitulua poliziaren txosten baten modura idatzita dagoela, beraz, estilo ofizialari jarraiki, baina narratzaileak bere oroitzapen bereziekin tartekatzen du:

escuto um oco de gruta no interior de mim ou seja pingos vagarosos e raros que deduzo pertencerem a episódios da época há tanto tempo morta em que me emocionava, o meu chefe a estranhar
-Tem as pálpebras vermelhas você e o pisa-papéis de uma banda para a outra a atanzanar-me, defendo-me calculando quantos palitos no restaurant de Ermesinde ou a imaginar a minha filha no mesmo banco que eu a observar os prédios igualmente misturando e separando dedos, talvez prove um dos bolos, talvez pingos também, dava oito décimos do ordenado para saber o que pensa em mim se é que pensa em mim,

OHARRAK

5 | Cf. “[D]e acordo com a ordem habitual ou seja o chamado Capitão de 16 (dezassexis) anos mestiço, o chamado Miúdo de 12 (doze) anos mestiço, o chamado Ruço de 19 (dezanove) anos branco e o chamado Galã de 14 (catorze) anos mestiço na dianteira e os restantes quatro, o chamado Guerrilheiro de 17 (dezasete) anos mestiço, o chamado Cão de 15 (quinze) anos mestiço, o chamado Gordo de 18 (dezoito) anos preto e o Hiena de 13 (treze) anos mestiço assim apelidado em consequência de uma malformação no rosto [...]” Antunes, 2007: 14-n.

6 | Poliziak eleberriaren hasieran gizarteak eta gorputzak “desordenari” buruz daukaten zentzuaren arteko lotura azaltzen du. Erregimenaren hutsegitea murriztapen fisiko bati zor zaiola esaten da: “o que este país decaiu com a democracia senhores, a falta de respeito, o desgoverno, os pretos, as minhas víceras até que trabalhavam com eficiência, oleadas, tranquilas e por favour não me venham com o argumento que a idade é outra porque não é a idade é o salve-se quem puder que se transmite aos órgãos, aí estão eles cada qual para o seu lado a funcionarem sozinhos que bem sinto as supra-renais e o pâncreas egoístas, ferozes a atormentarem-me o verniz com as unhas sob o aparador do estômago [...]” *Ibid.*, 37. or.

não acredito que gaste tempo comigo, em pequena ria-se a dormir, gatinhava para trás, espalhava a mão na cara

-Fui-me embora (Antunes 2007:35).

Polizia-narratzaileak bi denbora desberdin erabiltzen ditu, hau da, iraganeko ahotsak (“pingos”) eta gaur egungoak (“pálpebras vermelhas”). Honen emaitza da bere alabari buruz dituen oroitzapenak biziagoak direla benetan existitzen den alaba bera baino. Bere gurasoekin gauza bera gertatzen da (“(-Desculpe se a contrário mãe mas o que herdei do meu pai?)”) (20), bere bizitzatik kanpo geratzen dira. Gainera, familiako senide bakoitza erbestean dago bestearekiko, oroitzapen diskurtsibo baten bidez lotuta badaude ere (“(pronto confesso tenho vergonha do meu pai)”) (29). Bestalde, narratzaileak bere erbestea ez dela nahita egindakoa susmatzen du; horren ordez, azaldu ezineko ekintza bat da, eta ondorioz gainerakoak berarengandik urruntzen dira: “perdoem-me se exagero, mas visita-me a suspeita de existir qualquer coisa em mim, no aspecto, na maneira de exprimir-me, no cheiro, que afasta as pessoas, o meu chefe para não ir mais longe nunca me estende a mão” (26). Bere erbesteratuaaren ikuspuntutik, bere baitan dauden iraganeko “porrotak” bera eta munduaren arteko lotura bakarra bihurtzen dira. Horrek lotzen du lekuari eta orainaldiari, eta beraz, bere alabari: “há alturas em que me ocorre que qualquer coisa entre nós, um laçozinho ténue, uma espécie de saudade, patéticas no género e engano, laço algum, ela uma gruta também onde os pingos e os líquenes secavam, espaço vazio e sem ecos, pedras mortas, silêncio [...]” (50).

Errepikapena edo lehengo istorioaren luzaketarekin gertatu bezala, hautsitako familiaren istorio hau Bairroko biztanleen narratiban islatzen da, adibidez, emakume baten hitzetan:

Nasci aqui, sempre morei aqui, os meus pais e o meu filho faleceram aqui e portanto sou daqui e não saio daqui mesmo que o meu marido continue a insistir que os corvos se foram e os defuntos deixaram de perguntar por nós no baldio onde os enterramos às escondidas a seguir ao que sobeja de uma capela de quinta [...] (169).

Hemen, Bairroa jaiotza eta heriotzaren lekua denez, aberri baten eginkizuna betetzen du. Emakumearen ahotsa lekuan bertan “errotuta” dago eta bertako beste ahots batzuk “entzun” ditzake: “são outras vozes que oiço, finados de antes do meu nascimento num português de pretos porque somos pretos e não temos um lugar que nos aceite salvo figueiras bravas e espinhos [...]” (173). Kasu honetan, aberriak, erbesteak eta norberak esanahi zabalagoa lortzen dute arraza eta generoaren diskurtsuak norberaren kontzeptua zehaztu eta disziplina jartzen baitu. Bairroa erbesteratuen lekua da, finkoak ez diren denboraeta genealogien lekua, eta familia istorioak ahaztearen ezezkoan murgiltzeko arriskuan daude. Adibidez,

emakumeak bere semea ukatzen du: "não me comparo com o meu filho porque não tive filho, tive cacos a ferirem-me por dentro e um choro que as velhas embrulharam em panos [...]" (177). Familia loturak gorputzaren sufrimendu eta urruntasunaren sentimendua dakar ("era um desconhecido que recebi como um desconhecido") (180):

depois do falecimento do meu pai a minha mãe a espreitar os corvos sem espreitar fosse o que fosse porque o Bairro lhe acabava nos limites do corpo, para além da pele não existe nada e o que existe no interior da pele não me rala, não sou fora de mim e o que sou em mim não o sinto, não senti os meus filhos, cresceram-me no sangue sem me pertencerem, foram-se embora, adeus, a minha filha primeira, quase branca (294).

Orain bai, adierazpen hauek erbesteratuen arteko elkartze-banatze komunikazioen ordezkariak bezala ikusi baldin badaitezke, argiago gertatzen zaigu zein buruhausgarriak diren identitatea eta narratibaren testuinguruan aberriaren eta banatzearen kontuak. Adierazpenak "gorputz-adierazpenak" dira zenbait botere-erlazioen arabera gorputza ("branco," "preto," "mestiço") adierazten eta diskurtsiboki zehazten dutelako. Deleuze eta Guattari aipatuz, hizkuntza funtsean gizarte-mailakoa denaren eredua da eleberria, eta gizarte betebeharrak bati (eta ez identitatearen komunikazioari) lotuta dauden hitzaldien bidez adierazita dauden ordena-hitzetaz osatuta dago (Deleuze, Guattari, 2004: 87). Hau da, beste era batean esanda, errepikapen eta hitz-jarioen kontu bat da informazioa eta esanahien kontu bat baino, eta biak, subjektibitatea bezala, "gizarte eremu zehatz batean ematen diren ordena-hitzak jakinaraztearen izaeraren" araberrakoa dira. Are gehiago, "kolektibo inpersonalak" "banakotasuna eta diskurtsioarekiko haien antolamendu aldakorra" zehaztu eta egokitzen ditu (88). Deleuze eta Guattari jarraitzen dute hitzaldia gizarte zehatz bateko (89) gorputzei (zentzu zabalean) leporatzen zaiela esaten, eta ordena-hitzak gorputzetan indar aldakorra duteladefendatzen dute. Lambertek halaxe ohartzen du arraza eta genero kontuei dagokionez: "'beltza' eta 'zuria' ezaugarriak zuzenean gorputzei ezartzen zaien gorputzgabe eraldaketak dira eta pertsonaren ekintza eta pasioetan txertatzen dira. Laburbilduz, 'ordena' bat behartzen zaio gorputzari" (Lambert, 58). *Mestiço* emakume baten hitzetan:

Que coisa é mulher?
Talvez a palavra secreta que qualquer dia direi
Que coisa é mulher?
[...]
não me vou embora deste Bairro porque não sei se existo desde que estou sozinha [...]
(qual o motivo que não entendo de não partir daqui?)
[...]
(há quanto tempo não sou branca eu?) (95-97).

Gogoeta hauek hitzaldiak eta ordena-hitzak eleberrian duten eginkizunari buruz azterketa sakonagoa behar dute. Azterketa horietan “ordena” diskurtsiboa finkatzea buruhausgarria ematen du. Ordena-hitz, genealogi eta identitatearen arteko erlazioan gehiago sakontzeko asmoz, onuragarria izango da sistema eta familiaren teoriara itzultzea.

3.1.1 Konstelazio familiar postmodernoa: Autopoiesisa

Eleberrian botere-erlazio diskurtsiboak zentzu emankorren bakoitzarengan duen eraginak Bairroa, edo kolektiboa, “gizarte-sistema” bat bezala hartuz aztertu daiteke. Alde batetik, ordena-hitzen erregimenak subjektibotasuna eta banakotasuna zehazten duela ikusi dugu, gutxienez, denboraldi batez, ordena baten barruan lekutxo bat egokitzen baitute. Beste alde batetik, leku hau kokapen erlatiboa da eta berrezartzea behar du ordenak ordena-hitz berriekin beste ordena berri batzuk dakarrenean. Uste liteke, beraz, ordena eta ordena-hitz berriak sortzeko materiala bakoitzaren oroitzapenetan aurkitu dezakegula. Gainera, banakako oroitzapenak boterearentzako lekua den Bairroarekiko erlazioak aldatzen dituzte, eta ondorioz, ordena berrantolatu. Honek, gainera Bairroa “sistema” bezala hartuz muga arteko etengabeko negoziazioen artean dabilela egiaztatzen du (denbora eta espazioari buruzkoak, objektiboak eta subjektiboak); adibidez, ekoizpen/sormen sistema irekia ala itxia bezala bere burua finkatzearen eta identitatea ukatzearen artean. Mary Joan Gersonen ohartzen du “familiak” gizarte-sistema bat direla kontuan hartuz, sistema bat entropiaren legeak zuzentzen badu, sistema hondatuko dela desberdin ezin den kaosera ailegatu arte (Gerson, 1996: 22). Sistema “irekiak” osagarriak diren bitartean, “konplexutasun gradu altuago batera mugituko dira, informazioa kanpoko ingurunearekin elkar trukatu baitute ‘egoera lasaia’ edo oreka mantentzeko moduan” (22).

“Familia-erlazioen kasuan” eleberrian (eta beraz, Bairroan) nabarmena da kolektiboa entropiako kaos bateranzko joera duela, “egoera lasai” bat eratzeko joera baitu. Bere konplexutasunak (bere izaera diskurtsibotik datorrena) berriz lotzen dituen ordenak sortu baina baita ere suntsitzen dituen ordena-hitzen etengabeko aldaketen bidez kolektiboa mantendu eta ugaltzen dela ziurtatzen du. Adibidez, arraza eta generoaren eginkizunak banakoari “izen” bat jartzeko era bat dira, baina oroienei esker (historia, esaterako), finkapen hori edo “izendapen” hori orden desberdin batengatik ezegonkortzen da, banakoarengandik datorrena. Ondorioz, kanpotik datozen baliabideekin banakoa bere “lexikoa” erabakitzen duena dela ikus dezakegu. Eleberriak, alde batetik, begiradapean egoteak ordena-hitz multzo eta adierazpen erregimen erlatibo batera egokitzea esan nahi duela egiaztatzen du; baina ere, bestalde, nabarmena da

banakako istorio bat (eta denbora historiko bat) sartzerakoan posizio edo egokitze hori zalantzan jartzen dela. Gorputzek adierazpenei uko egiten dietela dirudi, ondorioz eleberria borrokarako eremu linguistiko eta diskurtsiboa izanik. Deleuzek ohartzen du: “boterea beste ‘gauza hori’ da (izate likidoa), adierazpenetan zein gorputz-mailan agertzen dena. Sentitu dezakeguna da (indar-erlazio bat aldameneko gorputzean agertzen dena eta boterearenganako erlazioa sortzen duena); aldi berean, botereak badu argi eta garbi dagoelaren sentimendua, zentzu linguistikoari lotuta dagoena” (Lambert, 2008: 149).

Eleberriak, beste era batean esanda, narratibaren “bizitza-ziklo” bat erakusten du, arauetatik kanpo etengabeko akats eta desbideratzeak erakusten dituenak. Hizkuntzak “huts” egingo du seguruenik eta banakoari huts egingo dio ere, baina gutxienez muga berriak etengabe sortzen eta desagertzeko era bat da. Foucaultek hurrengo idazten du: “Ez dut estatua garrantzitsua ez dela esan nahi; esan nahi dudana da botere-erlazioak, eta beraz haien inguruan egin behar diren azterketak, estatuaren mugetatik kanpo luzatzen direla...” (Foucault, 1994: 123ff). Hizkuntzaren diziplina, gainera, joko bat da, boterea ezartzea, baina erresistentzia eta nahiarekin topatzen da etengabe, ondorioz indarra galduz. Lobo Antunesen eleberriaren azken orrialdeek deabruzko ahotsak kanporatzen direnean gertatzen dena azaltzen dute, hots, “ordena” baten bidez “diziplinatzen” direnean, *ezarritako ordenak huts egiten duenean*. Atalak badu ironia zorrotza, hizkuntza, boterea bezala, bere burua diziplinatu dezakeen bakarria dela esaten duenean; bere burua bakarrik erakusten du, ez banakakoena.

4. Ondorioak: Legio literarioa

Eleberriaren amaiera aldera poliziaren ahotsera itzultzen gara, orain erbestean dagoena, izan ere, hondatuta dagoen Bairroko biztanlea baita. Bere gogoetak ez dira jada poliziaren txostenarenak bezalakoak, eta txundituta dago “ordenean” sinisten zuen garaiari buruz ezin baitu ezer gogoratu. (337, 354). Orain, bere ikuspuntua diskurtso narratiboan dago: “(expressão quase poética, a beleza que as frases ganham quando as deixamos à solta) [...]” (345), eta gogoetak ere *diskurtso bezala* independenteak bihurtu dira: “(ora aí está uma memória clara, quem não se maravilha com as idiosincrasias da mente?)” (345). Era berean, azken kapitulua Bairroko gazte baten testigantzatik idatzita dago, legearekin izandako topaketari buruz. Zazpi hilabetez egon da Erakunde deitzen dioten lekuan (364): “Puseram-me na oficina do carpinteiro e na escola” (365). Eta narratibak “ikasitako” erakundearen diziplinazko ordenaren erretorika islatzen du. Helburua banakoa hizkuntza baten

barruan sartzea da: “Suponhamos dois automóveis a cinquenta quilómetros um do outro. O primeiro automóvel numa esquina que designaremos por A como água e o Segundo automóvel noutra esquina que designaremos por B como bota” (368). Edo:

Água e bota não são para escrever. Só para ter a certeza que não confundem A e B com outras letras. Não o A evidentemente. Vogal cheia. Fácil. Totalmente aberta mas o B traíçoeiro. Susceptível de ser entendido como D ou P ou Q ou T. Cuidado com o B. Continuemos (372).

Geroago, gaztearen ahotsa (“mestiço”) poliziarenak mozten du, honekin nahasten da, eta hitzaldiaren ordenera itzultzen da:

(retomámos o ditado é o último parágrafo)
o mestiço a levantar um taco vírgula a abrir um saco de lona
(eu uma semantinha que sai pela janela e definitivamente perco)
a abrir um saco de lona não sei se vírgula e a retirar do saco uma
espingarda vírgula cartuchos vírgula
(não consigo dizer isto devagar perdoem têm de correr ao meu lado)
[...]
(acabaram-se as virgules é só correr senhores)
como a semente me abandonou a mim ou seja me abandonei a mim
mesmo, vos abandonou a vocês e desapareceu no silêncio de que
o mundo é feito, acabou-se a minha mulher, acabou-se o Instituto,
acabaram-se as aulas (379).

Hau, egituraketa eta eraketa narratiboaren ikuspegitik, poliziaren diskurtsoa hasierara itzultzen den adibide bat da; narratiban sartuta dauden ahots guztiak, edo hitzaldiak, eleberri osoaren barruan beste “ordena” diferente bat osatzen dute. “Relatórioaren” amaieran, ahotsak nahasten dira eta polizia bera Legião da, Bairroa, berarentzako asko da eta bere boterea ordena edo genealogia aldakorrek daudelako dauka, batzuen mende, beste batzuk menderatuz. Horrela, Lobo Antunesek gaur egungo fikziozko lan bat egitea meta-fikziozko ariketa bat dela ziurtatzen du. Idazteko prozesua begi-bistan geratzen da eta bere burua diziplina, erakunde edo estatu bat bailitzan erakutsi nahi du. Horrela, guztiok gara erakundearen barne gauden parte-hartzaileak eta gizabanakoak era berean, lanaren eta honen mugak sortzen lanpeturik gaudenak. Azkenik, jarduera diskurtsibo hau banakoen eta kolektibo osoaren mugak berrezarriko dituen ariketa etengabea bihurtzen da.

Bibliografia

- ANTUNES, António (2007): *O Meu Nome é Legião*, Lisbon: Publicações Dom Quijote.
- CONNOR, Steven (1997): *Postmodernist Culture: An Introduction to Theories of the Contemporary*, Oxford: Blackwell.
- DELEUZE, Gilles (1988): *Foucault*, trans. Sean Hand. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- DELEUZE, Gilles and Félix (2004): *A Thousand Plateaus*, trans. Brian Massumi. London and New York: Continuum.
- DODD, Nigel (1999): *Social Theory and Modernity*, Oxford: Blackwell.
- FOUCAULT, Michel (1991): *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*, trans. Alan Sheridan. London: Penguin.
- FOUCAULT, Michel (1994): *Power*, trans. R. Hurley. New York: The New Press.
- GERSON, Mary Joan (1996): *The Embedded Self. A Psychoanalytic Guide to Family Therapy*, Hillsdale NJ: The Analytic Press.
- HOLSTEIN, James A. and Jaber F. Gubrium (2000): *The Self We Live By: Narrative Identity in a Postmodern World*, New York and Oxford: Oxford University Press.
- LAMBERT, Gregg (2008): *Who's Afraid of Deleuze and Guattari?* New York: Continuum.
- NEWHEART, Michael Willett (2004): "My Name is Legion." *The Story and Soul of the Gerasene Demoniac*, Collegeville, Minnesota: Liturgical Press.